

Лекції з курсу «Соціологічна думка в Україні»

Лекція 6. Зародження української соціологічної науки в XIX ст.

План

1. Женевський гурток – осередок зародження української соціології.
2. Соціологічні здобутки М. Драгоманова.
3. Соціологічні здобутки С. Подолинського.
4. Внесок Ф. Вовка в розвиток соціального знання.

1. Женевський гурток – осередок зародження української соціології

Початком самостійних соціологічних праць слід вважати дослідження *жневського гуртка українських вчених 80-х років XIX ст.* які друкувалися в часописі «Громада» (5 томів за 1878 – 1882 рр.) і в окремих виданнях. До гуртка належали **М. Драгоманов** (якого вважають піонером української соціології), **С. Подолинський** (представник механістичної теорії в соціології) і **Ф. Вовк**.

У цей час в усій тодішній соціології домінуючим методологічним напрямом був позитивізм, під впливом якого соціологічна теорія натуралізується, набуваючи форм еволюціонізму, органіцизму, соціал-дарвінізму тощо. Саме під впливом наведених напрямів і течій перебували учені, які започаткували соціологічні студії в Україні. Характерною ознакою їх діяльності була активна пропаганда положень, уже вироблених західною соціологічною думкою. Учені того часу не стільки турбувалися про продукування нових ідей, скільки про засвоєння уже вироблених. Певною мірою така позиція є зрозумілою.

2. Соціологічні здобутки М. Драгоманова

М. Драгоманов (1841–1895), відомий український історик, публіцист і політичний діяч, залишив помітний слід і в розвитку української соціологічної думки. Ним була розроблена оригінальна політично-соціологічна концепція, яка по-новому вирішувала проблему влади, держави, політичних і загальнолюдських прав і свобод особистості. Він розглядав соціологію як науку про суспільство, закликаючи українських дослідників використовувати ідеї та принципи західної соціологічної думки. Він був прихильником теорій О. Конта, Г. Спенсера, П. Прудона. Використовуючи при розробці соціології методологічні засади засновників

першого позитивізму, Драгоманов у своєму вченні про соціальну структуру суспільства, суспільний прогрес і соціальну еволюцію розвивав власні ідеї, які зробили його одним із співавторів нової системи суспільного знання.

Для Драгоманова суспільство є багаторівневою структурою, яка об'єднує три головні підсистеми: індивіди і народності; форми суспільства; матеріальні й моральні продукти суспільної діяльності. В поглядах на суспільство дотримувався в цілому еволюційної теорії. Вважав, що важливу роль у розумінні сутності соціальних змін відіграє природнича наука. У питанні про співвідношення різних сторін еволюційного прогресу дотримувався погляду, що такі сфери суспільного життя, як економіка і соціальні відносини підлягають органічній еволюції, а зміни в державній і політичній сферах еволюціонують залежно від двох перших. Надаючи великого значення соціологічному підходу до історії, М.Драгоманов підкреслював, що в такому випадку історія буде не описовою наукою, а розкриватиме закони минулої діяльності людей, тобто даватиме точні знання, як і природничі науки.

Розглядаючи нації, М.Драгоманов приписує кожній з них ряд певних ознак (мова, будова тіла, одяг, звичаї). Прогрес розглядає як якісну характеристику розвитку суспільства; першопричина прогресу – в об'єктивному русі історії, а шляхи прогресу можуть набувати мирних та військових форм. Він вважав, що прогрес у суспільних відносинах проявляється скасуванням неволі, панщини, здобуттям рівних конституційних прав; прогрес особи розглядається ним у тісному зв'язку з поступом людства в цілому. Твори М.Драгоманова «Чудацькі думки про українську національну справу», «Що таке українофільство?» видані в 1916 р.

Для пояснення явищ суспільного життя він використовує багатофакторний підхід, доводячи рівноправність різноманітних чинників, що спричиняють розвиток суспільства. Соціологічний метод Драгоманова передбачає і включає в себе принцип історизму в його найбільш розвинутій формі – в формі системного, конкретно-історичного підходу.

3. Соціологічні здобутки С. Подолинського

С.Подолинський (1850–1891) – відомий український економіст, соціолог, публіцист, який у своїх працях поєднував марксистські й соціал-

дарвіністські погляди з *програмою громадівства*. С.А.Подолінський розглядає соціологію як науку про людське суспільство. Коло його соціологічних інтересів зводиться до такої проблематики: виробнича діяльність людей, господарські відносини, соціальна стратифікація, соціальна мобільність, взаємозалежність національності; становища індивіда в суспільстві; закон боротьби за існування; закон зростання солідарності людей.

Важливою є думка про те, що одним з вимірів соціальної стратифікації і умов соціальної мобільності є приналежність до певної національності. При аналізі бідності виступив проти мальтузіанства, стверджуючи, що людство не подвоюється через кожні п'ятдесят років, а існуюча бідність не є наслідком збільшення населення на землі. С.А.Подолінський висуває ідею, що поряд з боротьбою за існування діє і закон зростання солідарності людей. Обґрунтовує тезу, що в громаді, збудованій на основі солідарності, дарвіністський закон виявлятиме себе в тому напрямку, що висуватиме на перші позиції в науці, мистецтві, в сфері морального вдосконалення найбільш розвинутих осіб. Йому належить одна з перших праць соціологічного характеру – *«Ремесла і фабрики на Україні»* (1880, Женева).

4.Внесок Ф. Вовка в розвиток соціального знання

Ф.Вовк (1847 – 1918) український етнограф, антрополог, політичний діяч розглядає соціологію як науку про *громадське життя, в центрі якого перебуває людина*. На формування його соціологічних поглядів мали вплив ідеї О.Конта і Г.Спенсера. Його соціологічні погляди визначаються *еволюціонізмом*. На його думку, закони розвитку біології переносяться на суспільство і дають підстави зробити висновок, що всі суспільні явища і форми виникли не внаслідок впливу на них зовнішніх сил, а є результатом повільного ступеневого розвитку зародків фізичної природи людини. Цілковита однаковість фізичної природи людини зумовлює одноманітність соціальних явищ, а різні умови довкілля зумовлюють їхню різноманітність. Ф.Вовк також досліджував розвиток етнічних спільнот і таких соціальних інститутів як наука, релігія і сім'я. Основна праця: *«Студії з української етнографії та етнології»*.